

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

האשה
החשובה ודופת
צדקה וחסד
מרת
רודה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1291

מסכת בבא קמא ק"ח-ק"ד ♦ אהלות ז', א' - ז', ג'

בס"ד, ט' אדר א' תשפ"ד

השבוע בגליון

- ♦ ברכת עץ למדידת חליפות
- ♦ נטילת כספי מיסים שנגבו שלא כדין
- ♦ מתי מזמינים חתן לדין תורה?
- ♦ כתר תורה שנשדד על ידי הנאצים
- ♦ מנהג להחזיר חפצים גזולים ואבודים
- ♦ האם עני חייב להחזיר חפץ לעשיר?

- ♦ אכילת גבינה לאחר ארוחה בשרית דשנה
- ♦ גבאי הצדקה שחפץ למות בידיים נקיות
- ♦ ההבדל בין שמירת כבוד האב לבזיון האב
- ♦ רישום רשלני בפנקס צדקה
- ♦ "חוק הגנת הדייר" בראי ההלכה
- ♦ "דינא דמלכותא דינא" - מדאורייתא או מדרבנן

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

וודקה

פורים שמח.

הסוף היה עצוב.

גם ההתחלה לא היתה מרנינה.

הוא נולד לכפור של ארבעים מעלות מתחת לאפס.

סיביר.

על רקע לבן שאין לו תחילה ואין לו סוף, צמחה שורת צריפים מכוערים, תוצאה של חוסר תכנון, ועדות לכך שאיש מעולם לא התכוון להשתקע במקום. חוסר אמצעים וחלומות על עתיד טוב יותר הביאו לידי כך, שדור אחר דור המשיך להתגורר במקום בו התמקמו אבותיהם והמשיכו בעיסוק המשפחתי - צייד דובים.

עבור אלה שנוולו שם היתה זו תגלית מדהימה ופלאית. עת נודע להם מפי הבוגרים כי יש חלקים בכדור הארץ שבהם הקרקע חשופה, השמש זורחת, ואין צורך להזהר לכל יקפא החוטם.

הוא מעולם לא התעניין בתגליות.

מאז לידתו לא מצא עניין במאום. לא היו שם מומחים לגיל הרך, אך לפי התיאור שהתגבש עם השנים ונמסר כחבילה ארוזה מאב לבן, הסביבה המשמיה לתוכה גדל, היחידה שהכיר, האטה את ההתפתחות הטבעית, מלאת הסקרנות, של ילדים המבקשים לגלות את כל העולם.

קר או כר, השנים נקפו.

דף ק/א ואכילה גסה לאו כלום הוא

אכילת גבינה לאחר ארוחה בשרית דשנה

מחלה חמורה, שהכתה ל"ע ביהודי, מנעה ממנו את האפשרות לאכול כדרך בני אדם והרופאים נאלצו להתקין בגופו מערכת הזנה חוץ-גופית שדרכה הכניסו מזון היישר אל קיבתו. החולה פנה אל בעל חלקת יעקב (שו"ת או"ח סי' נ"ב וסי' רט"ז) וביקש לדעת אם יש לברך טרם הכנסת המזון אל הקיבה, גם כאשר המזון אינו עובר דרך הפה. כדי לענות על שאלה זו עלינו להגדיר את התנאים המחייבים ברכה לפני אכילת מזון.

בסוגייתנו מבואר שאדם שבע ודשן אשר נפשו קצה באכילה נוספת, אינו רשאי לקיים את מצוות אכילת בשר הקרבן, משום שאכילתו היא "אכילה גסה" שאינה נחשבת לאכילה (רש"י ד"ה אכילה גסה, ועיי' שער הצינון או"ח סי' תרי"ב סי"ק ט"ו). מקור דין זה הוא מדברי הגמרא (יומא פ/ב) האומרת, שהאוכל "אכילה גסה" ביום הכיפורים, [כגון, אדם אשר מילא את כריסו בערב הצום והמשיך לאכול גם לאחר כניסת היום הקדוש], אינו חייב על אכילה זו, משום שהיא אינה נחשבת כאכילה כי אם כגרימת נזק, הן למאכל שהושחת, והן לגופו של האוכל אכילה יתירה. לפיכך, אדם זה אינו מוגדר כאחד שלא התענה ביום הכיפורים, שהרי לא נהנה מן האוכל כלל ועיקר. ואכן, פסק המשנה ברורה (סי' קצ"ז סי"ק כ"ח), שמאחר ש"אכילה גסה" אינה נחשבת כאכילה, אין לברך עליה.

כידוע, **שתי הנאות לו לאדם באכילת מאכל: א. הנאת החיך והגרונן בעת הלעיסה והבלעיה. ב. הרגשת שובע והיעלמות תחושת הרעב כל זמן שהמזון במעינו.** ניתן לומר, כי בברכת הנהנין אין מתחייב אלא אדם שגם גרונו נהנה מן האכילה, שהרי גם האוכל אכילה גסה נהנה מן העובדה שהוא לא יחוש תחושת רעב לאורך זמן, ובכל זאת אין אכילתו נחשבת לאכילה והוא פטור מלברך עליה. לפיכך, החולה שמזין את גופו שלא דרך פיו, פטור מברכה, שהרי הוא חסר את הנאת הגרונן והחיך.

מאחר שאכילה גסה אינה נחשבת לאכילה, יש לכאורה לדון, אם אדם שאכל ארוחה בשרית דשנה ונפשו קצה באוכל נוסף, רשאי לאכול מאכל חלבי, שהרי אכילתם אינה נחשבת כאכילה. אולם, המשנה למלך (הל' יסודי התורה פ"ה הל' ח) מכריע, שאין הוא רשאי לאכול מאכלי חלב, משום שבאיסור אכילת בשר וחלב לא השתמשה התורה בלשון "אכילה" אלא אמרה (שמות כג/ט) "לא תבשל גדי בחלב אמו", ולפיכך, לא ניתן להסתמך על היתר זה (עיי"ש, שמסתפק לגבי איסור אכילת נבילה במצב של אכילה גסה, והכריע שאינו לוקה מלקות ולא עבר על איסור דאורייתא, אלא על איסור דרבנן).

צעילוי נשמת

הר"ר **יצחק (זינדל) זוהר** ז"ל

ב"ר אהרון ז"ל

נלב"ע ט' באדר ב' תשס"ח

תנצב"ה

צעילוי נשמת

הר"ר **שמואל זיינביל פרושינובסקי** ז"ל

ב"ר דוד ז"ל נלב"ע ח' באדר תשמ"ב

וזוגתו מרת **חיה ציפורה** ע"ה

ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע ל' באדר א' תשכ"ה

תנצב"ה

הונצחו ע"י משפ' פרי - ניו גרסי ומשפ' רשף - גבעתיים

נר ה'
נשמת
אדם

לעילוי נשמת איש רב פעלים רודף צדקה וצדק
אמיל אברהם טואטי ז"ל בן הרב חיים טואטי ז"ל נלב"ע כ' תשרי תשס"ו
וזוגתו עזר כנגדו רודפת שלום וטוב מרת **פני שרה** ע"ה בת נתן סמואל ז"ל נלב"ע י' באדר תשע"ה
תנצב"ה

הונצחו ע"י בני המשפחה שיחיו

דף קיא/ב ואם היה דבר שיש בו אחריות

גבאי הצדקה שחפץ למות בידיים נקיות

בסוגייתנו מבואר, שלכל הדעות [גם למ"ד רשות יורש כרשות לוקח], בנים שירשו חפצים גזולים מאביהם חייבים להשיבם לנגזלים, למרות שהם קנו את החפצים בשינוי רשות ואין הם שייכים עוד לנגזלים. זאת, משום כבוד אביהם, שהרי אם היו רשעים ישתמשו בחפצים הגזולים יכירו בכך הסובבים אותם ויעלו לרעה את זכרו המפוקפק של אביהם הגנב.

ההבדל בין שמירת כבוד האב לבזיון האב: הרא"ש (כתובות פ' ט' ס"י י"ד) דן בנושא חובת הבנים להוזיל מכספי הירושה עבור אביהם המת, וכותב, כי מדברי סוגייתנו משמע, שאף כופין על הבנים להחזיר את החפצים הגזולים. אולם, מקשה הרא"ש, הרי אין כופין על אדם לקיים מצוות כיבוד אב, כמבואר בגמרא (חולין ק"ב) שאין כופין על קיום מצווה שהתורה כתבה במפורש את השכר שיקבל מקיימה, ולכן, בן שאינו פורע את חובות אביו, אף שמצווה עליו לעשות כן, אין כופין אותו על כך. ואם כן, מדוע כופין על הבנים להשיב את החפצים הגזולים? ומבאר הרא"ש, שאמנם על מצוות כיבוד אב ואם אין כופין, אך אי השבת החפצים הגזולים, עלולה להביא את אביהם לידי **קלון**, ועל מניעת קלון ההורים כופין את הבנים.

[בעל צמח דוד (סי' ס"ח) גם מוכיח מסוגייתנו, כי בכל הנוגע לקלון אביו, גם חייב הבן לשלם מכספו הפרטי למניעת הקלון ולא רק מירושת אביו. שהרי, החפצים הגזולים שנכללו בירושה מעולם לא היו של האב, מאחר שהם גנובים, ואילו הבן קנה אותם בשינוי רשות. ולכאורה, מדוע עליו למנוע את קלון אביו מממונו הפרטי, הרי נפסק להלכה (שו"ע י"ד ס' ר"מ ס"ה) שכיבוד אב משל אב? מוכח, איפוא, שבכל הנוגע לדיני קלון, חייב הבן להוזיל מעות גם מכספו. ועיי"ש שנשאר בצ"ע].

רישום רשלני בפנקס צדקה: לפני שנים רבות שכב גבאי צדקה על ערש דווי, וטרם פטירתו הוא התוודה בפני בניו, כי לעיתים, בדרך כלל בשוגג, הוא לא ערך רישום מדויק של הסכומים שניתנו לו עבור קופת הצדקה, וחלק מכספי הצדקה התגלגלו לקופתו הפרטית. על כן הוא ביקש מהם להפריש סך מסויים לקופת הצדקה, כדי שלא ישא עמו את חטאיו לגנזי מרומים. בתום ה"שבעה" החליטו הבנים פה אחד שלא לציית לדבריו, משום שלטענתם, אם יפרישו מעות לקופת הצדקה, ייחשב הדבר כהודאה בכך שאביהם לא נהג כשורה בתקופת כהונתו כגבאי, ומחובתם לשמור על כבודו ולא להניח לשמו הטוב להתפלש בעפר פי הרכלנים.

אולם, הגאון רבי יהודה אסאד (שו"ת יהודה יעלה ח"ב סי' מ"ז) הורה לבנים למהר ולעשות כבקשת אביהם המנוח, בין היתר, משום שאם אמנם הם דואגים לכבוד אביהם, אל להם לצייר כשקרן מובהק ולשים את דבריו לאל, שהרי אמר להם במפורש, כי פה ושם חלו טעויות, ואם לא יצייתו לדבריו, כבודו יופר מאד. על כן, הוא ייעץ להם שיתנו את כספי הצדקה כרצונם, ויספרו לאנשים, שבעקבות טעויות שונות שאירעו לאביהם במהלך השנים, ביקש מהם אביהם הישר וההגון לעשות זאת, כדי להגיע לעולם הבא נקי מכל רבב.

דף קיא/א דינא דמלכותא דינא

"חוק הגנת הדייר" בראי ההלכה

לאחר מלחמת העולם הראשונה נוצרה אנדרלמוסיה רבתי באירופה, כאשר משפחות רבות נותרו ללא קורת גג. השלטונות נדרשו לפתור את מצוקתן במהירות מרבית, ובעקבות כך במדינות רבות בעולם חוקקו את "חוק הגנת הדייר". לפי חוק זה הוגבלו דמי השכירות אשר בעל הנכס רשאי לגבות מדייריו, והוא אף אינו רשאי לפנותם מהמבנה כל עוד הם ממלאים את חובתם. חוק זה, המסדיר את היחסים בין השוכר לבעל הנכס הוא נדיר, משום שבמהותו הוא מהווה התערבות השלטונות בזכות הקניין של אדם על רכושו הפרטי.

דיו רב ניגר על ידי גדולי הפוסקים, אשר נדרשו להביע את דעתם, אם שוכר יהודי רשאי לחייב את בעל הדירה המושכרת לו לנהוג לפי חוק זה, או שמא רשאי המשכיר לטעון, כי חוקי התורה בלבד הם המחייבים אותו, ואין הוא מחוייב להשכיר את הנכס בניגוד לרצונו. למעשה, שאלה זו נוגעת בכלל המוזכר בסוגייתנו, ש"דינא דמלכותא דינא", ואשר לפיו על האנשים לציית לחוקי המלכות שבחסותה הם מתגוררים, וכן נפסק להלכה (ח"מ סי' שס"ט סעי' ב' ד' ח' ט').

"דינא דמלכותא דינא" - מדאורייתא או מדרבנן: הראשונים (תרומת הדשן סי' שמ"א, רשב"ם ב"ב נ"ה, תשבץ ח"א סי' קנ"ח) מבארים, שעיקרו של דין זה הוא, שבני אדם הקובעים את מקום מגוריהם תחת חסות מלכות מסוימת, מקבלים עליהם את דיניה. לדעת רוב הפוסקים (אבני מילואים סימן כ"ח שו"ת חת"ס י"ד סימן שי"ד, דבר אברהם ח"א ס"א, שו"ת בני ציון ח"ב סי' מ"ו), למעט דעתו של הבית שמואל (אה"ע סי' כ"ח ס"ג ג), דין זה הוא מדאורייתא. אלא שבנוגע לקביעת הגדרים הקובעים אלו חוקים נכללים ב"דינא דמלכותא דינא" ואלו חוקים אינם נכללים בדין זה, רבו הדעות, והפוסקים דנים בכל מקרה לגופו, כלהלן.

לאיזו מלכות יש לציית? מאחר ש"דינא דמלכותא דינא" פירושו חובת הציות של נתיני הממלכה לחוקי המלך המקומי, כתב הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה פ"ה הל' י"ח) שחובה לציית לחוקי של מלך רק אם מטבעותיו נפוצות באותן ארצות שבהן הוא חוקק חוקים. אם לא כן אין הוא נחשב כמלך אלא כגזלן וכליסיטים וכמובן שחוקי אינם חוקים, שהרי בני המדינה לא קיבלו אותו עליהם.

החוקים הנכללים ב"דינא דמלכותא דינא": ראשית יש לציין, כי חוקים בלתי הגיוניים אשר המלך חקק בשירות ליבו, אינם נכללים ב"דינא דמלכותא דינא", כאמור בסוגייתנו. לגבי החוקים

הוא היה הצעיר שבאחיו. חלק מהם עקרו מכברת הארץ המשמימה, אחרים נותרו במקום והקימו משפחה, כמו גמרו אומר לקיים את צוואתם הבלתי כתובה של מייסדי המקום, לא להניח לדובים.

היה לו צריפון משל עצמו, בו בילה את מרבית יומו. גם לזאת לא דאג. במשך עשורים אחדים היה עולה על יצועו שבפינת הצריף, בו הניחווה מראשית ימיו, עם אותן שמיכות צמר בלות. אחייניו שבגרו דאגו לו לפינה משלו, בה יכלה את שארית חייו.

כעבור ששה עשורים דמה לסביבתו. לבן כשלג. נטול יומרות.

הזקנה קפצה עליו. השמיכות בהן דבק כל ימיו כבר לא הועילו לו. שנים אחדות רעד מקור, ובלילה האחרון לחייו שכב שרוע על מיטתו, גופו רועד, סביבו אחייניו הרחום ואשתו, שסעדהו על ערש דווי.

בבוקר הם עמלו לכסות את קברו בשלג, עליו פרשו את שמיכתו הוותיקה כמצבה.

נעוד הקבר הטרי מונח למרגלותיהם, שקעו השניים בהרהורים נוגים על הסוף הקר הצפוי גם להם בעוד שנים לא רבות. שם, בערבות הקרח, גמרו השניים אומר, כי סופם לא יהא כסופו. אמת, בעמל רב ובטרח של שנים יעלה בידם לבצע את תוכניתם - אך דבר לא יעצור בעדם.

וודקה אין כמוה לחמם את הגוף הלאה מהתמודדות מול הקור.

ההתחלה היתה מבטיחה. תפוחי אדמה הושרו במים למשך ימים אחדים, עד שהצמיחו נבט גדוש עמילן. הנבטים יובשו על ידם במסירות, נטחנו לאבקה, והועברו לבישול. אל הנוזל העכור שהתקבל הוסיפו שמרים, זיקקוהו כהוגן, סיננוהו דרך פחם, כיאה וכיאות, ומהלוהו במים זכים, מאלו לא חסרו להם.

לאחר עשרה ימים הם התגאו להתבונן בכוסית הוודקה הראשונה שייצרו.

היה ברור להם כי זו הדרך היחידה שלהם לאגור די וודקה שתספיק לתקופת זקנתם. אביונים מרודים היו ולא עלה על דעתם לרכוש וודקה בכמויות מסחריות.

אותו לילה היתה הגאווה מנת חלקם, והם הרגישו כי בצדק.

הוא העמיד חבית אטומה בפאתי החדר, בראשה פער חור קטן אליו אפשר רק לשפוך משקה ובעודו מחזיק בידו את הכוס עמדו והבטיחו מהימנה זה לזו, כי עד שלא תלבין השערה האחרונה שבשפמו - לא יפתחו את החבית, אלא יוסיפו למלאה בכוסיות וודקה, אחת לעשרה ימים.

הריח היה משכר. אך הוא התגבר על עצמו ובאחת הערה את הכוסית לגרונה של החבית.

עם לילה אפפוהו חלומות על גן עדן של וודקה. קירות אינסופיים גדושים בכוסות ססגוניים ממינים שונים, ובכולם - וודקה הממתינה אך ורק עבורו.

עשרה ימים רדפו עשרה ימים. כוסית ועוד כוסית ו...היום הגדול הגיע. שפמו הלבין. תקופת מה ניטש ביניהם ויכוח על חודה של שערה, אם לבנה היא אם לאו, אך סופו של הזמן שמכריע את כל הוויכוחים, וביום הזיכרון של הדוד האהוב, עמדו השניים ליד החבית וצקצקו בלשונם.

כוס אחת ליום, כמובן. אחרת...

לא חלפו עשרים שניות וליד כל אחת מהם ניצבה כוס ריקה, צמאה למשקה. הוא פשפש בכיסו, שלף רובל, הניחו בטפיחה על השולחן והפטיר לעבר רעייתו: "את צודקת. כוס אחת לכל יום. לא יותר. אני לא שותה בחינם. אשלם לך. הנה, רובל עבור הכוס הנוספת שאשתה כעת. היא הסכימה.

כחסיים את הכוס שלו, שילמה לו היא רובל עבור הכוס שהיא עומדת לשתות. **כעבור** שלשה ימים התעוררו השיכורים שרועים על הריצפה, לידם התגוללה החבית הריקה, וביניהם... רובל אחד.

★ ★ ★

חלום חיים גדול, הנמתח על פני שבעים, שמונים, תשעים שנים, רווי אתגרים, משימות והצלחות, עלול להתגלות בסופו של דבר כלא יותר מרובל בודד. או אולי עוד כמה. אז מה.

החיסכון האמיתי, השמור והנשמר מכל משמר, הוא הקניין הרוחני. דף, ועוד דף, ועוד... זה אף פעם לא מתבזבז, ויותר מכך, ערכו אינו הולך ויורד ככל שפוחת מאגר השנים העומד לרשות בעליו, להיפך. הוא יחמם את האדם בשעה שהבגדים כבר לא יועילו לחממו.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. טקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף ק"ב/ב ברית מלח

הכהונה כמלח

עשרים וארבע מתנות כהונה ניתנו לאהרן הכהן ולבניו, כפי שכתוב (במדבר יח/ט) "ברית מלח עולם היא לפני ה' לך ולזרעך איתך". הנצי"ב בספרו העמק דבר מסביר שהכהונה נמשלה למלח דווקא, כי כשם שהיודע לכוון את מידת המלח שיש לשים בתבשיל, מייטיב את המאכל, וזה המשתמש בו יותר מן הצורך הרי הוא מקדיח את תבשילו, כך גם היודע להתשתמש בקדושת הכהונה כראוי תועלתו מרובה וזכותו גדולה, אך זה המשתמש בה שלא כראוי הרי זה משחית את הנפש.

דף קיא/ב אמר רבא, כי שכיבא ר' אושעיא נפיק לוותי

ביקורו של רש"י בקראקא

הגמרא בסוגייתנו מספרת שרבא אמר, כי מאחר שהוא נוהג לתרץ ולהסביר את דברי רבו רבי אושעיא, בטוח הוא שלאחר מותו ייצא רבו לקראתו כדי לקבל את פניו.

הגאון רבי יהושע ב"ר יוסף מקראקא, שהיה רבו של הר"ך, חיבר ספר מיוחד העוסק ביישוב קושיות בעל התוספות על דברי רש"י, ואף קראו בשם מגיני שלמה על שם הגנתו על דברי רש"י. בהקדמה לספר זה מביא נכדו, כי רש"י התגלה אל סבו ואמר לו: "אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. בשביל שאתה מציל אותי מפני האריות והכפירים, גיבורים חריפים בעלי תוספות ז"ל, אתיא לקבלך [אצא לקראתך] לעולם הבא עם כל תלמידי".

ואמנם, כך היה. סמוך לפטירתו, כאשר גדולי קראקא סבבו את מיטתו, פנה אליהם רבי יהושע ואמר: "פנו מקום, שרבינו מאור עינינו רבינו שלמה יצחקי בא אלי וכל קדושו עמו, וקיבלני בשמחה להראות לי דרך החיים באשר עמדת לימינו תמיד לתרץ קושיות התוספות" (החיד"א, בספרו שם הגדולים).

הרגילים שחוקק המלך יש כמה דעות בראשונים לאלו מהם חובה לציית (עי' רמ"א חו"מ סי' שס"ט ע"י ח'): א. רק לחוקים הנוגעים למיסים ולארנונה על קרקעות בלבד. ב. לכל חוק שנחקק לטובת המלך בלבד. ג. לכל החוקים, הן לאלו הנוגעים לטובת המלך והן לאלו המתייחסים לטובת הציבור.

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' ס"ב) מסכם את גדריה של הלכה זו, כי יש לציית לחוקים שנועדו להשלת סדר ציבורי ולמניעת אנרכיה שעלולה להוביל לתופעות שאינן רצויות בשלטון תקין, שהרי כאמור, המתגורר תחת מלכות מקבל עליו את חוקיה. לעומת זאת, יש חוקים שאינם נכללים ב"דינא דמלכותא דינא", כגון, חוקים הנוגעים לדיני ירושה, שכן, אין להגדירם כמי שבאים למנוע אי סדר ציבורי נרחב, שהרי רבים מחלקים את ממונם כראות עיניהם, ובנוסף לכך, בזמן נתון אין מספר כה רב של ירושות אשר אנשים רבים ניצים בעטיין עד כדי חשש לערעור הסדר הציבורי, וממילא, אין חוק זה נובע מרצון לשמירה על הנהגת השלטון והארץ.

כאשר הועלה "חוק הגנת הדייר" על שולחן הפוסקים הם קבעו כי הוא נחקק לטובת הציבור בלבד ולא לטובת השלטון. לפיכך, החובה לציית לו תלויה במחלוקת הנזכרת, האם יש לציית רק לחוקים שנחקקו לטובת המלך או גם לאלו שנחקקו לטובת הציבור. ומאחר שההכרעה בנושא אינה ברורה, רבו הדעות בשאלה זו (שו"ת אמרי יוסף חלק ב' סי' קנ"ב אות ב' להגאון ר"מ אריק, שו"ת חבצלת השרון חו"מ סי' ח' ובמהד"ת סי' פ"ו, שו"ת דובב מישרים סי' ע"ו, מנחת יצחק ח"ב סי' פ"ו, שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' נ"ב, ועוד).

טענה מעניינת, המערערת את יסודות הצדק וההגינות עליהם מושגת החוק, העלה בעל שו"ת חבצלת השרון (חו"מ סי' ח' ובמהד"ת סי' פ"ו). לדבריו "חוק הגנת הדייר" סייע לאלו שהתגוררו בדירות שכורות בזמן תחולת החוק. מאידך, הורעו תנאי השכירות של אלו שביקשו לשכור דירות לאחר מכן, מחמת חששם של בעלי הדירות שהחוק הגביל את זכויותיהם. לפיכך, יש לפקפק בעצם הגדרתו של החוק כמי שמיטיב עם הציבור. הוא גם מוסיף וטוען, שהעיקרון הבסיסי של חוק זה הוכתב על ידי אנשים בעלי דעות קומוניסטיות, סוציאליסטים בהשקפתם, שרצו להשליט על ידי חוק זה את חלוקת הממון והנכסים באופן שווה בין כל בני האדם, גם על ידי נטילתם מבעליהם בכוח הזרוע, השקפה המנוגדת, כמובן, לדעת התורה.

דף קיא/א לא ילבש אדם כלאים

מתי מותר ללבוש בגדי שעטנז

בסוגייתנו מבואר שאין ללבוש בגד שעטנז, גם אם כוונת הלוש היא להימנע על ידי כך מתשלום מכס על הבגד [כאשר המכס נגבה שלא כדין], וכן פוסק הרמב"ם (הל' כלאים פ"ה הל' י"ח). אלא שנחלקו הפוסקים בדבר הגדרתה המדויקת של הלבישה אותה אסר הרמב"ם (עי' ש"ך בשו"ע יו"ד סי' ש"א ס"ק ח'). יש הסוברים כי לעולם אסור לאדם להעלות על גופו בגד שעטנז. אולם לדעת פוסקים אחרים, דווקא לבישה לשם לבישה היא האסורה, וכגון: העובר בתחנת מכס, שאינה גובה מס על בגדים שאדם לובש על גופו, אינו רשאי ללבוש את בגד השעטנז כדי להיפטור מן המכס, שהרי כוונתו היא "ללבוש" את הבגד מאחר שזוהי הדרך שבה הוא ייפטר ממכס, ופעולת הלבישה הכרחית עבורו. אולם, אם כוונתו היא להעלים את הבגד מעיני המוכס, אין הדבר אסור שהרי אין כוונתו ללבישה, משום שאפשר להעלים את הבגד מעיני המוכס גם באפנים אחרים, וממילא אין הלבישה נחשבת כהכרחית עבור הפעולה שברצונו לבצע.

לבישה שאינה הכרחית, מותרת: הט"ז (שם, ס"ק ז') מכריע כדעת המקילים, ולכן, מוכר בגדים שמהלך ברחובות, רשאי לעטות על גופו בגד שעטנז, משום שמטרתו היא להציג את ארכו של הבגד ואת רחבו בפני הציבור, ופעולה זו אפשר לעשות גם על ידי החזקת הבגד בידיים, ומשום כך מותר הדבר.

מדידת בגד כאשר יש לגבי חשש שעטנז: הפוסקים דנים אם המבקש לקנות בגד שעדיין לא נבדק אם יש בו שעטנז, רשאי ללבושו כדי לבדוק את מידותיו. לכאורה, אף שנפסק שהמוכר בגדי שעטנז רשאי ללבושם, משום שאינו זקוק לפעולת הלבישה, אין הדבר כן לגבי קונה, שאינו זקוק לבדוק את אורכו ורוחבו של הבגד בלבד, אלא הוא גם מבקש למדוד אם מידותיו אכן תואמות בדיוק את גופו (מנחת יצחק ח"ד סי' ט"ו), ואדם הלוש בגד אשר יש בו שעטנז מתוך כוונת לבישה, עובר על איסור מן התורה.

נובת עץ למדידת חליפות: אולם, הגאון רבי מרדכי יעקב ברייש זצ"ל (חלקת יעקב שו"ת יו"ד סי' ק"ע) כתב, כי אין למחות ביד המקילים, תוך שהוא מעלה סברה מעניינת. לדבריו, מאחר שבימינו קיימות בובות עץ שנועדו להצגת בגדים, שוב אין פעולת הלבישה של הקונה הכרחית ביותר, שהרי הוא יכול להניח את הבגד על בובת עץ התואמת את מידותיו פחות או יותר, כדי לבדוק אם הבגד מתאים לו, ושוב אין פעולת הלבישה נחשבת כהכרחית לצורך מדידת הבגד.

דף קיא/א אין פורטין לא מתיבת המוכסין

נטילת כספי מיסים שנגבו שלא כדין

בסוגייתנו מבואר, שהממון הנמצא בקופת המוכסים, שגובים מסים שלא כדין, הוא בחזקת ממון גזול, ועל כן אין ליטול משם ממון. אמנם, חז"ל לא הגבילו נטילה מקופה זו כאשר אי הנטילה תגרום הפסד, כגון: אדם שהמוכסים נטלו את חמורו, וב"טוב ליבם" הם מבקשים לתת לו במקומו חפץ אחר, רשאי הוא ליטול בשני תנאים, כפי שכתב הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה פ"ה הל' י'): א. שהנוטל אינו

יודע בוודאות שהחפץ גדול. ב. שאין הוא יודע באופן מוחלט שהבעלים לא התייאשו מהחפץ (עי' ערוך השולחן ס"ט סעי' ט', ובשו"ע ונ"כ).

מאז גלות עם ישראל מארצו, היה גורלן של קהילות יהודיות רבות נתון בידי מושלים ערלי לב, שנהגו ביהודים ובממונם ככל העולה על רוחם, ופעמים רבות הם גבו כספים מהיהודים ללא כל הצדקה. עקב כך התעוררה השאלה באלו מקרים אסור ליהודי ליטול ממון מקופת שלטון כזה, שקופתו היא בחזקת גזילה.

שאלה זו התעוררה גם באחת מקהילות הונגריה, כאשר פרצה שריפה, שכילתה מספר בניינים שהיו בבעלותו של יהודי אמיד. השלטון המקומי ניצל את המצב והודיע לבעל הקרקע שלא לבנות מאומה על המגרשים הפנויים, כיון שמעתה מיועדים הם לצרכי הציבור. בעל הקרקע תבע, כמובן, פיצוי בגין הקרקע שהופקעה מרשותו, והשלטונות, מצידם, הטילו על היהודים מס למימון הפיצוי הנדרש, מאחר שלטענתם היהודים הם אלו שיהנו מהשטח הציבורי, בעוד שלמעשה מספר מועט של יהודים התגוררו באיזור זה.

לאחר שהשלטון העביר את סכום הפיצויים לידי בעל המגרשים, תבעו ממנו בני הקהילה להשיב את כספם, שהרי בסוגייתנו מבואר שאם המוכסים נתנו לאדם חפץ מסויים במקום זה שנטלו ממנו, חייב הלה להחזירו לבעליו, וממילא, גם במקרה זה שהשלטונות נטלו את הקרקע ונתנו תמורתה את הכסף שנגבה מהיהודים, עליו להשיב להם את כספם. אולם, בעל ערך שי (סי' קס"ב ס"א) הכריע, שבעל המגרשים אינו חייב להשיב ליהודים את הכסף, כל עוד אין וודאות ברורה שהמטבעות שברשותו הן אלו שנגבו מן היהודים. ורק כאשר יודע בוודאות כי המטבעות ששלשלו לידי השלטונות, הן אותן המטבעות שנאספו מן היהודים, הוא יהיה חייב להשיבם לבעליהן.

דף ק"ג/ב לא יתבין זמנא

מתי מזמינים חתן לדין תורה?

בסוגייתנו מבואר, שבחודש ניסן ובחודש תשרי אין בית הדין מזמן לדין תורה אדם המתגורר מחוץ לעיר (רמ"ה בטור ח"מ סי' ה'). בטעם הדבר נחלקו הראשונים. לדעת רש"י (ד"ה לא יתבין) מאחר שבני האדם עוסקים בבציר ובקציר בתקופות אלו, אין לפגוע בפרנסתם [בעל תרומת הדשן (ח"ב סי' ר"ז) כתב, שטעמו של רש"י מתייחס לתקופות בהן העם עוסק בחקלאות]. לעומת זאת, כתב הרמב"ם (הל' סנהדרין פ' כ"ה הל' ט) שטעם התקנה הוא משום שהעם טרודים בתקופות אלו בהכנות לחגים הממשמשים ובאים, ואין לפגוע בהכנות אלו. להלכה הוכרע כטעמו של הרמב"ם (טור ח"מ סי' ה' ושי" ס"ק ג').

ההבדל בין שני הטעמים יבוא לידי ביטוי, כאשר נדון האם בית הדין רשאי לקבוע מועד לדין תורה לאחר חג הפסח. לכאורה, לדעת רש"י, כל עוד בני האדם עוסקים בפעולת הקציר, אין להטריחם לדין תורה, ופעולות אלו גם נמשכות לאחר החג. אולם, לדעת הרמב"ם ניתן להזמין, שהרי טרדות החג חלפו עברו להן (ים של שלמה ב"ק פ"י סי' י"ז, שי"ח ח"מ סי' ה' ס"ק ג'). אולם, בעל פתחי תשובה (סי' ה' ס"ק ד') מביא את דעת בעל גידולי תרומה, כי גם לדעת הרמב"ם אין לקבוע דין תורה לאחר חג הפסח, משום שבשבוע זה בני האדם מטפלים בהצנעת כלי החג, וכמו כן הם עוסקים בהדבקת פער העבודה שלא הספיקו לעשות בימי החג.

מהלכה זו הסיק בעל הכנסת הגדולה (ח"מ סי' ה' בהג' לבי"א אות ב') שאין להזמין לדין תורה כל אדם שטרוד מאד בענייניו. לפיכך, חתן שעוסק בהכנות לשמחת כלולותיו, נחשב כאדם עסוק, שאין להטריחו ולזמנו לדין תורה בתקופה זו.

מהו הזמן שיש להותיר לחתן? לדעת בעל כנסת הגדולה אין מזמינים את החתן בשבוע שלפני נישואיו, בשבוע הנישואין ובשבוע שלאחר מכן. אולם, בעל שבות יעקב (שו"ת ח"א סי' קל"ט) סבור, כי די לחתן בתקופה קצרה יותר כדי

לסדר את ענייניו. שהרי דווקא בתקופת החגים שהכל עסוקים בה, אין האחד יכול להסתייע בחבירו, אך החתן יכול להסתייע בחבירו ובידידיו, ולכן, על בית הדין לבדוק כל מקרה לגופו. התומים (שם) דן גם הוא בנושא זה, וכתב, שאין מזמינים את החתן לדין תורה, לא בשלשת הימים שלפני נישואיו ולא בשבעת ימי המשתה. לגבי בעל ברית כתב הפתחי תשובה (שם) שאין להטריחו לדין תורה בשמונת הימים שעד המילה וביום שלאחר הברית.

דף ק"ד/א המציל מן הנהר

כתר תורה שנשדד על ידי הנאצים

יהודי ניצל שואה סייר בתצוגת כלי קודש בהר ציון בירושלים, ולפתע נדמה היה לו כי הוא מבחין בפרטי המוכר לו עד מאד. לתדהמתו הרבה התברר לו כי לפניו כתר תורה עשוי כסף, שהיה שייך לו בעת שהתגורר בעיר מקוב שבהונגריה, ושנשדד ממנו על ידי הנאצים ההונגרים ימ"ש, ובדרך לא דרך התגלגל לארץ ישראל. כאשר בעל הכתר תבע מהנהלת המקום להשיב את הכתר לידיו, הוא גם הסב את תשומת ליבם לשמות הוריו שהיו חרוטים בתחתיתו של הכתר. לחיזוק טענתו בדבר בעלותו על הכתר הוא הסתייע בגבאי בית הכנסת דאז, שהעיד כי הוא דובר אמת.

אולם, הנהלת המקום השיבה לו, כי עם כל הצער שבדבר, על פי דין תורה אין היא מחוייבת להשיב את הכתר לבעליו הראשונים, כמבואר בסוגייתנו, שהמציל חפץ שנסחף בנהר אינו חייב להשיבו לבעליו, משום שהלה התייאש ממנו. "גם אתה", אמרו לו, "התייאשת מהכתר ואנו זכינו בו". ברם, למעשה, ההכרעה בנושא תלויה במחלוקת הפוסקים, כלהלן.

מנהג להחזיר חפצים גזולים ואבודים: כידוע, מדין תורה, מציאה שבעליה התייאשו ממנה, אין המוצא אותה חייב להשיבה לבעליה, והרי היא שלו. אולם, כתב השולחן ערוך (ח"מ סי' רנ"ט), שלפנים משורת הדין יש להחזיר את החפץ לבעליו. גם לגבי חפץ גזול שהגיע לידי אדם אחר כתב הרמ"א (ח"מ סי' שני' סעי' ז'), כי למרות שמעיקר הדין אין הוא חייב להשיבו לבעליו, אם הלה התייאש ממנו, מכל מקום **"נהגו להחזיר כל גניבה ואין לשנות מן המנהג"**, ואף כופין על המחזיק בחפץ זה לעשות כן.

עתה, נחלקו הפוסקים, האם המנהג להחזיר חפצים גזולים זהה למנהג להשיב חפצים אבודים, וגם מקורו נובע מן ההלכה שראוי לנהוג עם הזולת לפנים משורת הדין בלבד (קצות החושן שם ס"ק ה'). או שמא, המנהג להשיב חפצים גזולים, הוא תקנה ממונית של חכמי הדורות, שחייבו את המחזיק בחפץ הגזול להשיבו לבעליו (ש"ך).

האם עני חייב להחזיר חפץ לעשיר? ההבדל בין שני טעמים אלו בא לידי ביטוי, כאשר עני מרוד מצא חפץ שנגזל מאדם עשיר. שכן, אם נחייבו להשיב את החפץ משום "לפנים משורת הדין", הרי העני הזקוק לממון למחייתו, אינו חייב לנהוג לפנים משורת הדין [כפי שגם נפסק לגבי אבידה]. אולם, אם נבוא לחייבו משום תקנה ממונית שנתקנה על ידי חכמי הדורות, גם העני המרוד ביותר חייב להשיב את החפץ הפחות ביותר לעשיר הגדול ביותר, שהרי מוטל עליו **חוב ממוני**.

לפיכך, כאשר נדון בדבר חובתה של הנהלת המקום להשיב את כתר התורה לבעליו, נמצא, כי ההכרעה בעניין זה תלויה במחלוקת הנזכרת. שכן, אין אפשרות לצוות על מוסד ציבורי לנהוג לפנים משורת הדין, שהרי מי הוא זה שינהג כן, הלא החפץ לא הגיע לידי הפרטיות של מאן דהוא. אולם, אם מנהג זה הוא תקנה ממונית, רשאי בעל הכתר לתבוע את השבתו לידי, שהרי שלו הוא.

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שבפניו הובאה השאלה הכריע (קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצ"ל ס' ר"ז), כי יש לנהוג כדעת הש"ך, שתקנה זו היא ממונית, ולפיכך צודק בעל הכתר בטענתו, ועל הנהלת המקום להשיבו לידי.

לעילוי נשמת

מרת **מלה (מחלה) זיסר** ע"ה בת ר' יוסף ז"ל

נלב"ע י' באדר תשס"א **תנצב"ה**

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

